

אגרת הגר"א ז"ל

לפני שנסע הגר"א ז"ל לארץ ישראל, הניח לרעייתו מכתב ובו דברי מוסר מחוקים מדבש. המכתב נכתב בלשון זכר מפני הצניעות.

בְּאֵתִי לְבַקֵּשׁ מֵאַתְּכֶם שְׁלֹא תִצְטַעְרוּ כָּלֵל וְכָלֵל, כִּמָּה
 שֶׁהִבְטִיחוּ לִי אִמְתִּית, וְגַם לֹא תִדְאָגוּ (נ"א:
 שֶׁהִבְטִיחָה לִי אִמִּי תַחֲיָה, וְגַם מֵהַ תִּדְאָגוּ?) הִנֵּה אֲנָשִׁים
 נוֹסְעִים עַל כִּמָּה שָׁנִים בְּשִׁבִיל מָמוֹן, מְנִיחִים נְשׁוּתֵיהֶן וְגַם הֵם
 נֶעַ וְנָד בְּחֶסֶד כָּל. וְאֲנִי תוֹדָה לָאֵל, נוֹסֵעַ לְאֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה שֶׁהַכֹּל
 מְצַפִּים לְרְאוּתָהּ, חֲמֵדַת כָּל יִשְׂרָאֵל (נ"א: וְחֲמֵדַת הַשֵּׁם-
 יִתְבָּרֵךְ, כָּל הָעֲלִיּוֹנִים וְהַתַּחֲתוֹנִים תִּשְׁוֹקְתֶם אֵלֶיהָ), וְאֲנִי נוֹסֵעַ
 בְּשָׁלוֹם בְּרוּךְ ה' . וְגַם אֶת יוֹדַעַת שֶׁהִנַּחְתִּי יְלָדִי שְׁלִבִי הוֹמָה
 עֲלֵיהֶם וְכָל סְפָרֵי הַיְקָרִים, וְהֵייתִי כְּגַר בְּאֶרֶץ אַחֲרַת וְהִנַּחְתִּי
 הַכֹּל כּו'. וְיָדוּעַ, כִּי כָּל הָעוֹלָם-הַזֶּה הַכֹּל הֶבֶל, וְכָל
 הַשְּׁעִשׂוּעִים הַכֹּל כָּלֵא, וְאוֹי לְהַרְוֹדָפִים אַחַר הַהֶבֶל אֵין בּוֹ
 מוֹעִיל. וְאֵל תִּקְנָא בְּעֶשֶׂר, כִּי "יֵשׁ וְגו'" עֶשֶׂר שָׁמּוֹר לְבַעֲלִיו
 לְרַעְתּוֹ, "כִּפְאֶשֶׁר יֵצֵא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב" וְגו', "כָּל-עַמַּת
 שָׁבָא כֵּן יֵלֵךְ, וּמֵה-יִתְרוֹן לוֹ שִׁיעֵמַל לְרוּחַ" (קהלת ה, יב-טו). "וְאֵלוֹ
 חֲיָה אֶלֶף שָׁנִים פְּעֵמִים" וְגו', (שם ו, ו). "כִּי אִם-שָׁנִים הַרְבֵּה
 יַחֲיָה הָאָדָם בְּכָלֶם יִשְׁמַח, וַיִּזְכֹּר אֶת-יָמֵי הַחֹשֶׁךְ, כִּי-הַרְבֵּה
 יֵהִי כָל-שָׁבָא הֶבֶל" (שם יא, ח). "וְלִשְׁמַחָה מֵהַזֶּה עֲשֵׂה" (שם ב).
 כִּי מִחַר תִּבְכֶּה מֵאֲשֶׁר הַיּוֹם תִּשְׁחַק. וְאֵל תִּקְנָא בְּכָבוֹד הַמְדָמָה
 הַהֶבֶל, וְהַזְמַן בּוֹגֵד וְהוּא כְּמֵאזְנִים: יִגְבִּיֶה הַקָּל וַיִּשְׁפִּיל הַכָּבֵד.
 וְהָעוֹלָם דוֹמָה לְשׁוּתָהּ מִים מְלוּחִים, יִדְמָה לוֹ שְׁמֵרוּהָ, וְצִמָּא
 יוֹתָר (מבחר הפנינים). "אֵין אָדָם מֵת וַחֲצִי תֵאוֹתוֹ בִּידּוֹ" (קהלת רבה א).
 "מֵה-יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל-עֲמָלוֹ" וְגו' (קהלת א, ג). זְכוֹר הָרָאשׁוֹנִים

אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ, שְׁכַל אֶהְבְּתֶם וְחִמְדְּתֶם וְשִׁמְחֶתֶם כְּכֹר אֲבֹדָה
(שם) וּמִקְבָּלִים עַל זֶה דֵּינִים מְרֻבִּים. וּמֵה־הֵנָּא לְאָדָם שְׁסוּפוֹ
לְפָרֵשׁ לְעֶפֶר רַמָּה וְתוֹלְעָה, וְכָל הֵנָּאוֹת יִתְהַפְּכוּ לוֹ בְּקִבְר
לְמָרָה וְהַמּוֹת כָּרוּף בְּאָדָם. וּמָה הָעוֹלָם־הַזֶּה, כִּי כָל יָמָיו כֶּעֶס
וּמִכְאוּבִים, גַּם בְּלִילָה אֵינָנו מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן, וְהַמּוֹת אֵינּוּ
מְקוּוֹה, וְהַכֹּל יָבִיא בְּמִשְׁפָּט, עַל כָּל דְּבוּר וְלֹא נֶאֱבָד, אֶפְלוּ
דְּבוּר קָל. וְלָכֵן אֲנִי מִזְהִירָךְ, שֶׁתִּרְגִּיל בְּכָל הַיּוֹתֵר לִישֵׁב יְחִידִי,
כִּי חֲטָא הַלְשׁוֹן עַל כָּלוּ, כְּמֵאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז"ל (תוספתא פאה פ"א),
"אֵלוּ דְּבָרִים שְׁאָדָם אוֹכֵל כּוֹ' וְלִשׁוֹן הָרַע כְּנֹגֵד כָּלֵם". וּמָה לִּי
לְהֶאֱרִיךְ בְּזֶה הָעוֹן הַחֲמוּר מְכַל־הַעֲבֵרוֹת. "כָּל־עֵמֶל הָאָדָם
לְפִיָּהוּ" (קהלת ו.ו.), אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל, שְׁכַל־מְצוֹתָיו וְתוֹרוֹתָיו שֶׁל
אָדָם אֵינּוּ מִסְפִּיק לְמָה־שְׁמוּצִיא מִפִּיו. "מָה אֲמָנוּתוֹ שֶׁל אָדָם
בְּעוֹלָם־הַזֶּה, יָשִׁים עֲצָמוֹ כְּאֵלִים" כּוֹ' (חולין פט.). וַיִּדְבִּיק שְׁפֹתוֹתָיו
כְּשֵׁתִי רִיחִים כּוֹ'. וְכָל כֹּף הַקָּלַע הַכֹּל בְּהֶבֶל פִּיו שֶׁל דְּבָרִים
בְּטָלִים, וְעַל כָּל דְּבוּר הֶבֶל, צָרִיךְ לְהִתְקַלַּע מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד
סוּפוֹ. וְכָל זֶה בְּדְבָרִים יִתְרִים. אֲבָל בְּדְבָרִים הָאֲסוּרִים, כְּגוֹן:
לְשׁוֹן־הָרַע וְלִצְנוּת וְשִׁבוּעוֹת וְנִדְרִים וּמַחֲלֶקֶת וּקְלָלוֹת, וּבְכַפְרֵט
בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וּבְשִׁבְתַּת וְיוֹם־טוֹב, עַל אֵלוּ צָרִיךְ לִירֹד לְשֹׂאוֹל
לְמִטָּה הַרְבֵּה מְאֹד, וְאֵי־אֶפְשָׁר לְשַׁעַר גְּדֹל הַיְסוּרִין וְהַצָּרוֹת
שְׁסוּבֵל בְּשִׁבִיל דְּבוּר אֶחָד (וזהו), וְלֹא נֶאֱבָד אֶפְלוּ דְּבוּר אֶחָד
שֶׁלֹּא נִכְתַּב. בְּעֵלִי־גִדְפִין הוֹלְכִין תָּמִיד אֶל כָּל אָדָם וְאָדָם וְאֵין
נִפְרָדִים מִמֶּנּוּ וְכוֹתֵבִין כָּל דְּבוּר וְדְבוּר, "כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ
אֶת־הַקּוֹל, וּבַעַל כְּנָפִים יִגִּיד דְּבָר" (קהלת י.כ.). "אֶל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ
לְחַטִּיא אֶת־בְּשָׂרְךָ וְאֶל־תֹּאמֶר לְפָנַי הַמְּלֶאךָ כִּי שִׁגְגָה הִיא
לְמָה יִקְצֹף" וְגוֹ' (שם ה. ה.). וּבְכָל אֲשֶׁר צָרִיךְ לָךְ, תִּקַּח הַכֹּל

על-ידי שליח, ואף אם הוא פּעֻמִים וּשְׁלֵשׁ בִּיקָר, "הַיֵּד הַ" תִּקְצֹר" וגו' (כמדובר יא, כג). הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זֶן מִקְרָנֵי רְאֵמִים עַד בֵּי־צִי כָנִים (עבודה זרה ג), וְנוֹתֵן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד דֵּי מַחְסוּרוֹ. וּבִשְׁבֹת וְיוֹם-טוֹב אֵל תִּדְבְּרוּ כָּלֵל מִדְּבָרִים שְׂאִינָם נִצְרָכִים מְאֹד. וְגַם בְּדְבָרִים הַנִּצְרָכִים לְמְאֹד, תִּקְצְרוּ מְאֹד, כִּי קִדְשַׁת שְׁבֹת גְּדוּלָּה מְאֹד, "וּבִקְשֵׁי הַתִּירוֹ לֹמֵר שָׁלוֹם בְּשֹׁבֵת" (ירושלמי שבת, וכן בחוספת שבת דף קיג). רְאֵה, בְּדְבוּר אֶחָד כִּמָּה הֶחֱמִירוֹ. וּתְכַבֵּד אֶת הַשְּׁבֹת מְאֹד כַּאֲשֶׁר הָיָה לְפָנָי, וְאֵל תִּצְמָצֵם כָּלֵל, כִּי "כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם [קְצוּבִים לוֹ מֵרֵאשֶׁת-הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם-הַכְּפוּרִים], חוּץ [מֵהוֹצָאוֹת שְׁבֹתוֹת וְהוֹצָאוֹת יוֹם-טוֹב] וְכוּ'. (ביצה טז). וְגַם בְּאֵתִי לְבִקֵּשׁ מֵאַתָּה מְאֹד מְאֹד בְּבִקְשָׁה גְּדוּלָּה וְעֲצוּמָה וּשְׁטוּחָה, שֶׁתִּדְרִיךְ אֶת בְּנוֹתֶיךָ מְאֹד שֶׁלֹּא יֵצֵא מִפִּיהֶם קָלָלָה וּשְׁבוּעָה וְכֹזֵב וּמַחְלֻקֵת, רַק הַכֹּל בְּשָׁלוֹם, בְּאַהֲבָה וּבְחֻבָּה וְנִחַת.

וְהִנֵּה יֵשׁ לִי כִּמָּה סְפָרֵי מוֹסֵר עִם לְשׁוֹן אֲשַׁכְּנֶנּוּ, יִקְרְאוּהוּ תָמִיד, וְכָל-שָׁכֵן בְּשֹׁבֵת קִדְש־קִדְשִׁים לֹא יִתְעַסְקוּ אֶלָּא בְּסְפָרֵי מוֹסֵר. וְהִנֵּה תִדְרִיכֶם תָּמִיד בְּסְפָרֵי מוֹסֵר. וְעַל קָלָלָה וּשְׁבוּעָה וְכֹזֵב, תִּפְּקֵה אוֹתָם וְלֹא תִרְחַם עֲלֵיהֶם כָּלֵל, כִּי חֹס־וּשְׁלוֹם בְּקָלָקוּל הַבְּנִים יַעֲנִשׁוּ אָב וְאִם מְאֹד. וְהַבְּזִיוֹן בְּעוֹלָם-הַבָּא, "אֶת-אָבִיָּה הִיא מַחְלֻלָת" (ויקרא כא, ט). "כִּמְאֵן קָרִינָן [לְרִשְׁעַ בֶּן-צְדִיק, רִשְׁע־בֶּן רִשְׁע] כּוּ'" (סנהדרין נב). וְכֵן שְׂאֵר דְּבָרִים, לְשׁוֹן-הָרַע וּרְכִילוֹת, וְשֶׁלֹּא יֵאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ כִּי אִם בְּבִרְכָה רֵאשׁוּנָה וְאַחֲרוּנָה, וּבִרְכַת-הַמְּזוֹן וְקִרְיַת-שְׁמַע וְהַכֹּל בְּכּוֹנָה. וְעַקֵּר הַכֹּל שֶׁלֹּא יֵצְאוּ חֹס־וּשְׁלוֹם מִפֶּתַח בֵּיתָם וְלַחוּץ, וְשִׁיִּצִּיתוּ וַיִּכְבְּדוּ אוֹתָךְ וְלֵאמֹי וְלִכְּל הַגְּדוּלִים בְּשָׁנִים מֵהֶם, וְגַם כָּל מֵה שְׁכֻתוֹב בְּסְפָרֵי מוֹסֵר יִקְיֵמוּ. גַּם לְבִנְיָךְ שִׁיחֵיךָ תִּגְדֵּל

אותם בדרך הישר ובנחת, ותשלם שכר-למוד ותחזיק מלמד
 בביתך ולא תצמצם בשכרו, כי כל מזונותיו של אדם קצובים
 לו מראש-השנה חוץ מתשר"י (ביצה טז). וגם הנחתי להם
 ספרים. ולמען השם תדריכם בטוב ובנחת. וגם תשגיח על
 בריאותם ומזונותם תמיד שלא יחסר להם, ושילמדו מקדם
 כל החמש, שיהיו רגילים כמעט בעל-פה, ואל יכביד עליהם
 כי אם בנחת. כי הלמוד אינו נקבע באדם, כי אם בישוב
 ובנחת. ותפזר להם פרוטות וכיוצא. ועל זה תתן תמיד דעתך,
 והשאר הכל הבל. כי מאומה לא ישא אדם בעמלו, רק שתי
 חליפות בגדים לבנים. גם "אח לא-פדה וגו' אל-תירא כי-
 יעשר איש וגו', כי לא במותו וגו' (תהלים מט, ת, יז, יח). ואל תאמר
 אניח לבני חק בשאול וגו'. בני-אדם דומין לעשבי השדה,
 הללו נוצצין והללו נובלין (עירובין נד). כל אחד נולד במזלו
 ובהשגחת אל עליון ברוך-הוא, והם שמחים במותו והוא
 יורד לשאול. "ריש-לקיש הניח לבניו קבא דמוריקא, קרי
 אנפשיה (תהלים מט, יא): "ועזבו לאחרים חילם" (גיטין מז). אוי ואבוי
 על שכלם חושבים להניח לבנים, ואין יתרון מבנים ומבנות
 רק בתורתם ובמעשיהם הטובים, אבל מזונותם קצובים להם.
 גם-כן ידוע (ברכות יז): "אגרא דנשי באקרויי בניהו" כו'. ואמרו
 חכמינו זכרונם לברכה (תנא דבי אליהו רבא פרק ט), אין לה אשה פשרה
 בנשים, אלא כשעושה רצון בעלה, וכל-שכן שאני כותב לה
 דברי אלהים חיים, ובטוח אני שתעשה ככל אשר כתבתי,
 אף-על-פי-כן באתי להזהירך באזהרה כפולה, שלא תשנה
 דבר מכל אשר כתבתי. ותקרא את האגרת הזאת בכל שבוע,
 ובפרט בשבת קדם האכילה ובתוך הסעדה, שלא ידברו

דברים בטלים חס־ושלום וכל־שפן וחס־ושלום בל־שון־הרע
 וכיוצא בהם. ובבקשה לכלכם על הנכתב לעיל שתדריך בנדי
 ובנותיה, ועקר בדברים רכים בדברי מוסר המתישב על הלב,
 ובפרט אם נזכה לבוא לארץ־ישראל, כי שם צריך לילך מאד
 בדרכי ה', ולכן תרגילים. פי הדבור והמהות צריך הרגל רב.
 וההרגל על כל דבר, שלטון (שערי תשובה לר"י). "וכל ההתחלות
 קשות" (מכילתא יתרו). ואחר־כך (נ"א: טוב לו) "ואזל לו אז
 יתהלל" (משלי כ, יד). פי הרשע יודע בעצמו שרע ומר דרכו, אף
 שקשה לו לפרש. וזה כל האדם, לא יניח לו לחפצו "במתג־
 ורסן עדיו לבלום" (תהלים לב, ט). ועד יום מותו צריך האדם
 להתיסר, ולא בתעניתים וסגופים רק ברסן פיו ובתאותו, וזהו
 התשובה, ולזה כל פרי העולם־הבא, כמו שכתוב (משלי ו, כג):
 "כי נר מצוה וגו', אבל "ודרך חיים תוכחות מוסר", וזהו
 יותר מכל התעניתים וסגופים בעולם. וכל רגע ורגע שהאדם
 חוסם פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה
 יכולים לשער (מדרש). ואומר הכתוב (תהלים לד, יגיד): "מי־האיש
 החפץ חיים, אהב ימים וגו' נצר לשונה מרע, ושפתיך מדבר
 מרמה", ובזה יכפר לו כל עון ונצול משאול תחתית, כמו
 שכתוב (משלי כא, כג): "שמר פיו (מאכילה ושתיה יתרה) וּלְשׁוֹנוֹ (מדברים בטלים),
 שמר מצרות נפשו". "מֹת וְחַיִּים בִּיד־לְשׁוֹן" (שם יח, כא). אוי לְמִי
 שִׁמְמִית עֲצָמוֹ בְּשִׁבִיל דְּבוֹר אֶחָד. "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְּשׁוֹן"
 (קהלת י, יא), ולכל יש רפואה חוץ כו'. והעקר שלא תדבר בשום
 אדם בשבחו וכל שפן בגנותו, כי מה־לו לאדם בדבר זרות.
 "שוחה עמקה פי זרות, זעום ה' יפל־שם" (משלי כב, יד).

ועקר הגדר בבדידות, שלא תצא חס־ושלום מפתח ביתך

חוֹצָה, וְאִףּ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת תִּקְצַר מְאֹד וְתִצָּא. וְיֹתֵר טוֹב
 לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית, כִּי בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת אֵי־אֶפְשָׁר לְהִנָּצֵל מִקְּנָאָה,
 וְלִשְׁמַע דְּבָרִים בְּטָלִים וְלִשְׁוֹן־הָרַע. וְנִעְנָשִׁין עַל־זֶה, כְּמוֹ
 שְׁאָמְרוּ (שִׁבְתָּ לַג): "אִףּ הַשּׁוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק" כּו'. וְכָל־שָׁכֵן בְּשִׁבְתָּ
 וְיוֹם־טוֹב שְׁמַתְאֲסִפִּין לְדַבֵּר, יֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא תִתְפַּלֵּל כָּלֵל.
 וְתִשְׁמַר שֶׁלֹּא תִלְךָ לְבֵית הַקְּבָרוֹת כָּלֵל וְכָלֵל. (נִסָּח אַחֵר: שֵׁשׁ
 מִתְדַבְּקִין הַקְּלָפוֹת מְאֹד וְכָל שָׁכֵן בְּנָשִׁים), וְכָל הַצָּרוֹת
 וְהַעֲוֹנוֹת בָּאִים מִזֶּה. וְגַם בְּתֵף יֹתֵר טוֹב שֶׁלֹּא תִלְךָ לְבֵית־
 הַכְּנֶסֶת, כִּי שֵׁם רוּאָה בְּגָדִים טוֹבִים וּמִתְקַנְאֵת וּמִסַּפְּרֵת בְּבֵית,
 וּמִתּוֹךְ זֶה בָּאִין לְלִשְׁוֹן־הָרַע וְלִשְׁאֵר דְּבָרִים. אֲלֵא תִדְבֹּק
 בְּמוֹסַר תָּמִיד וְאֵל תִּקְנֵא בְּעוֹלָם־הַזֶּה, הַכֹּל הֶבֶל מַעֲשֵׂה
 תַעֲתוּעִים, "שֶׁבֶן־לַיְלָה הִיָּה" וְגו' (יוֹנָה ד, י). כִּי "אִם־יַעֲלֶה
 לְשָׁמַיִם שִׁיאֹו" וְגו' (אִיּוֹב כ, ו). "כִּי לֹא לְעוֹלָם חֶסֶן, וְאִם־נִזְוֹר" וְגו'
 (מִשְׁלֵי כו, כד). וְאִףּ בְּשַׁעֲתוֹ הוּא הֶבֶל אֵין בּוֹ מִמֶּשׁ וּמְאוֹס וּבְזוּי
 בְּעֵינַי כָּל בַּעַל־שֶׁכֶל. אוֹי וְאַבּוּי לְמִי שְׁשׁוּגָה בּוֹ. וְתִקְנֵא בִּירְאֵת
 ה' (שֵׁם כג, יז). וְלֹא תֹאמַר בְּמָה אֲזַכֶּה לְעוֹלָם־הַבָּא, אֵינִי יְכוּלָה
 לַעֲשׂוֹת? "אֶחָד הַמְּרַבֶּה וְאֶחָד הַמְּמַעִיט וּבִלְבָד שְׂיִכּוֹן לְבוֹ
 לְשָׁמַיִם" (בְּרִכּוֹת יז). וְלִמְעַן ה' שְׁתִּפְרִישׁ אֶת הַחֶמֶשׁ כַּאֲשֶׁר צְוִיתִיךָ
 וְאֵל תִּפְחוֹת כַּאֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךָ, כִּי בְּפִחוֹת מִזֶּה עוֹבְרִים כָּל רִגַע
 עַל כַּמָּה לְאוּיִן וְעֵשִׂין, וְשִׁקּוֹל כְּאֵלוֹ כִּפֹּר בַּתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה
 חֶסֶד־וְשִׁלוֹם. אֲבָל הָעֶקֶר לְזִכּוֹת לְעוֹלָם־הַבָּא בְּשִׁמְרַת פִּיו, וְזֶהוּ
 יֹתֵר מִכָּל הַתּוֹרָה וְהַמַּעֲשִׂים, וְאֵלוֹ נִקְרְאִים "נָשִׁים שְׂאֲנָנוֹת"
 (שם), כִּי הִפָּה קִדְשׁ קִדְשֵׁים. וּבִסְפָרִים שְׁלִי יֵשׁ "מִשְׁלִי" עִם
 לְשׁוֹן אֲשַׁכְּנֹז, לְמַעַן הַשֵּׁם שְׂיִקְרְאוּ בְּכָל יוֹם. וְהוּא יֹתֵר טוֹב
 מִכָּל סְפָרֵי מוֹסֵר. וְגַם סֵפֶר "קִהְלֵת" יִקְרְאוּ תָמִיד לְפָנֶיךָ, כִּי

שם מהביל עניני העולם-הזה, ושאר ספרים. אבל חס-ושלום לא תהיה התכלית הקריאה לְבַד, כי בזה אין מתפעל האדם. גם כמה בני-אדם קורין בספרי מוסר ואינם מתפעלים, והוא בשביל הנזכר למעלה. ועוד בשביל יציאתם בלא הבנה. (נ"א: בין הבריות), כי זה מאבד את הכל. והמשל, הזורע בלא חרישה, שיחטף הרוח וישביע עופות כו', והוא בשביל שאין יכול לחסם עצמו ולגדר, והוא כזורע בלא גדר ואוכלין החזירים וירמסון. ויש שזורע על האבן, והוא לב האבן שאינו נכנס בו כלל, וצריך להכות את האבן עד שיתפוצץ. לכן כתבתי לך שתכה את בנינו אם לא ישמעו לך, ו"חנף לנער על-פי דרכו" (משלי כב, ו). ועקר בחנוף. וגם את חתני אני מזהיר בכל זה, שיקרא לפניהם כנזכר למעלה, ושיהא למודו לשם שמים, ולמען השם יחנף עצמו בזה. ואל ישגיח על האומרים, כי הנער אין צריך לזה חס-ושלום, אדרבה "חנף לנער" וגו'. קלפת האגוז ירקה, נוחה להסיר כו'. ועקר הכל הוא, כי בזה זוכה אל הכל, כמו שאמרו חז"ל (אבות פרק ו): "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה כו' ולא עוד" כו'. ותלמד מסכת אבות ובפרט בפרקי אבות דרבי נתן, ומסכת דרך-ארץ קדמה לתורה. ותכבד לחמותך, ולחמותך הזקנה תכבד מאד. ועם כל אדם תתנהג בדרך-ארץ בנחת ובכבוד. **אהובתי אמי**, ידעתי שאינך צריכה למוסר שלי, כי ידעתי כי צנועה את, אף-על-פי-כן יקראו לפניך האגרת הזאת, כי הם דברי אלהים חיים. ומבקש אני מאד ממך בבקשה שטוחה, שלא תצטערי בשבילי, כאשר הבטחת לי. ואם ירצה ה', אם אזכה להיות בירושלים עיר הקודש אצל

שַׁעַר הַשָּׁמַיִם, אֲבִקֵּשׁ בְּעֶדְךָ כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי. וְאִם נִזְכָּה
 נִתְרָאָה יַחְדָּו כְּלָנוּ, אִם יִרְצָה בְּעַל הַרְחָמִים. וְגַם בָּאתִי לְבִקֵּשׁ
 לְאַשְׁתִּי שֶׁתְּכַבֵּד אֶת אִמִּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וּבִכְפָּרֶט
 לְאַלְמָנָה, שְׁעוֹן פְּלִילִי מְאֹד לְצַעֲרָהּ, אֲפִלוּ בַתְנוּעָה קָלָה. וְגַם
 לְאִמִּי בְּקִשְׁתִּי, שְׂיֵהָא שָׁלוֹם בֵּין שְׂתִיכֹן, וְאַשָּׁה אֶת רְעוּתָהּ
 תִּשְׁמַח בְּדַבָּרִים טוֹבִים, כִּי זֶה מְצוּהַ גְּדוּלָה לְכָל אָדָם,
 וְ"שׂוֹאֲלִין לְאָדָם בְּשַׁעַת הַדִּין כּו', הַמְּלַכֶּת אֶת חֲבֵרְךָ בְּנִחַת-
 רוּחַ", הֵרִי צָרִיךְ שִׁימְלִיכֵהוּ בְּנִחַת, וּבְזֶה רַב הַתּוֹרָה לְשִׁמְח
 לְאָדָם. וְאַף אִם תַּעֲשֶׂה אַחַת מִכֶּם שְׁלֵא כְּהוֹגֵן, תִּמְחַלּוּ זֶו
 לְזֶו וְתַחֲיוּ לְמַעַן ה' בְּשָׁלוֹם. וְכֵן לְאִמִּי בְּקִשְׁתִּי שֶׁתְּדַרִיךְ אֶת
 בְּנֵי וּבָנוֹתֵי בְּדַבָּרִים רַפִּים שִׁיקְבְּלוּם וְתִשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם. וּלְבָנֵי
 וּלְבָנוֹתֵי אֲנִי מְצוּהַ שִׁיכְבְּדוּ אוֹתָהּ. וְגַם בֵּינֵיהֶם לֹא יִשְׁמַע רִיב
 וְכַעַס כָּלֵל, אֲלֵא הַכֹּל בְּשָׁלוֹם. וּבְעַל הַשָּׁלוֹם יִתֵּן לָכֶם וּלְבָנֵי
 וּלְבָנוֹתֵי וְחַתָּנֵי וְאֶחָי וְכָל יִשְׂרָאֵל חַיִּים וְשָׁלוֹם.

מֵנָּאִי אֶהוּבְכֶם אֲלֵיָהוּ בְּמוֹהַר"ר שְׁלֵמָה זְלַמֵּן זְצִלָּה"ה